

A SZMOKING.

I.

KI EMLÉKSZIK még a háborúra? Ki emlékszik a Péterffy-családra, amely az egész magyar nemzetet jelentette, Andrásra, aki ideg-sokkot kapott, Ákosra, aki jobblábát veszítette, Kálmánra, aki szibériai fogságban morfinista lett, mindazokra, akik megőrültek, elvesztették vagyonukat és becsületüket, az asszonyokra, akik megtévedtek és az árvákra, akik nyomorra és szenvedésre születtek? Ki emlékszik a sebesültekre és a halottakra?

Jó, hogy kezdjük elfeledni őket.

De a háborúra, amely itt a front mögött a városokban és az emberek lelkében zajlott le, arra csak emlékszünk? Nem emlékszünk, mert még mindig benne élünk.

De legalább emlékezhetnénk a három öreg Péterffyre, névszerint Gyulára, Sándorra és Lajosra, akik már akkor aggastyánok voltak és az unokanővérük, Grónayné Péterffy Klema házában laktak a Múzeum-utcában, a második emeleten. Szépen egymás mellett, tétova, kedves, zsörtölődő öregek, ingyenélők, végzett földesurak, levitézlett urak, de gőgösek és szeretetreméltók a maguk magyar erényeiben és magyar hibáiban. Ezekre legalább emlékezhetnénk. Hiszen ők is részt vettek a háborúban, a maguk módja szerint. Ezt nem szabad elfeledni, ha a háborúról van szó.

Kétszer tettek ki magukért, először a háború harmadik esztendejében, amikor már nagyon sokat szenvedett a magyar az ország békés belsejében is. Sándoron látszott meg először, hogy ő is részt akar venni a háborúban. Elvonult, sokat volt egyedül és mogorván járt-kelt a szobájában. Látszott, hogy valamin tőri a fejét.

Alig evett valamit és minduntalan fájdalmas mélyeket sóhajtva, többször egymásután kijelentette, hogy ő nem így gondolta a dolgot. Mindenki figyelte és sajnálta Sándor bácsit, csak Lajos gúnyolta és szidalmazta s csak Gyula nem vette észre töprengő szenvedéseit, mert ő egész nap likőrös feketét ivott és dolgozott a Péterffyék családtörténetén.

Majdnem egy hétig tartott Sándor tépelődése.

A hetedik napon éjfélkor, amikor a család nyugovóra tért s még egyszer elsóhajtották, hogy szegény András és szegény Istvánka, Sándor bácsi halkan odaszólt Gyulához :

— Légy szíves, fáradj be hozzám egy pillanatra.

Aztán Lajos felé fordult.

— Veled is szeretnék beszélni, ha ugyan van még egy csepp józan eszed.

Feketét, likőrt vittek be Sándor szobájába, aztán bezárták az ajtót. És ez csak reggel felé nyílt ki. Reggelig tanácskozott a három öreg Péterffy s reggel mind a hárman bágyadtan, kivörösödött szemmel, támolyogtak, kiki a maga ágyába. Úgy látszik, nehéz éjtszaka volt ez. Eleinte halk dörmögés és Lajos asztmás krákogása hallatszott csak ki a folyosóra, később erős vita, gúnyos megjegyzések, káromkodások, harsány és vérig sértő bocsánatot kérek, izgatott becsületszavamra mondom, aztán ellágyult mentegetőzés, szelíd meggyőzés hangja, amelybe Gyula bácsi «nono», vagy «erre lesz még egy pár szavam», megjegyzése adta a basszus kíséretet. Az öregek, úgy látszik, négyszer vesztek össze s ugyanannyiszor kibékültek, de a végén sikerült egyhangú határozatot hozniok, amire eddig, néhány száz év óta még nem volt példa a Péterffy-család történetében.

A határozat másnap ebéd után, a feketekávénál vált köztudomásúvá. Sándor volt az előadó.

Sándor bácsi Klemához beszélt :

— Derék asszony vagy, Klema — így kezdte a szónoklatot. — Én, mint a hadsegélyző egyik főhivatalnoka, tudom, hogy most milyen nehéz és nyomorult az élet. Becsületszavamra mondom, az emberek nagy része nyomorog.

Klema ijedten nézett a szónokra.

— Mi az, Sándor, te is megúntad már a háborút?

Sándor bácsi sértődötten igazította meg szemén a monoklit.

— Ha szíves volnál egy kis türelemmel kivárni, amit mondandó vagyok, kisülne, hogy épen ellenkezőleg, én és a barátaim, azaz rokonaim, Gyula és Lajos arra az elhatározásra jutottunk, hogy mi, öreg csontok, vén magyarok, rozzant veteránok, mi is le akarjuk vonni a háború konzekvenciáit, becsületszavamra, majdnem úgy mondhatnám, hogy mi is részt akarunk venni a háborúban.

— Ez még mindig a régi vén számár — súgta Lajos Gyula fülébe, aki oda sem hallgatott, csak fekete kávé csészéjébe töltött likőrjét kavargatta.

Klema mosolyogni próbált.

— Be akarsz vonulni?

— Nem kellek nekik — sóhajtotta Sándor — nem erről van szó. De szó van a háborús magatartásról. Ma mindenki katona, akár a fronton vérzik, akár itthon vergődik a hadtápvonalban. Nos, le kell vonni a konzekvenciákat. Semmi cifra, léha, bágyadt, finnyás kényelem, semmi fényűzés, sőt ellenkezőleg, minden katonásan, mondhatnám feldmässig, mint a lövészárokban, ha biztos fedezékben vagyunk is a te szárnyaid alatt.

— Klema derék asszony — köhögött bele Lajos s hogy megthatottságát palástolja, Sándor felé fordult :

— Vén számár, de meg kell adni, hogy beszélni, azt tud.

Sándor megigazította a monokliját és büszkén tekintett szét az asszonyokon s aztán így folytatta.

— Künn folyik a vér, benn éheznek és fázik ez a szegény ország. Klema, te okos asszony vagy, be kell látnod, hogy felmässig kell élni a Péterffyeknek is. Feldmässig, lövészárók, katonás magatartás: ez legyen a jelszó.

Az asszonyok féltékenyen mosolyogtak, Klema szelíden intett a szónoknak:

— Ki vele, Sándor. Mit határozatok?

Sándor monoklija félelmetesen csillogott.

— Tábori egyenruha, nem pedig parádés szalón-uniformis. Nem attila, nem Waffenrock, hanem dolmány és zubbony. Feldmässig.

— Fehér Waffenrock! — sóhajtott a nagymama és lehúnyta a szemét.

Sándor pedig folytatta.

— Egyszerű ételek, olcsó, könnyű bor, húsleves, leveshús burgonyával, főtt tészta és kész. Spártai erkölcsök, spártai vitézség, spártai öltözködés. Feldmässig.

Klema elérékenyülten nézte az öreg nekipirult arcát. De Sándor folytatta.

— Katonák vagyunk és zubbonyban vagyunk a lövészárókban. Nos, a többi már magától értetődik.

— Úgy van — dörögte bele Lajos. — Sándor nem olyan együgyű pecsovics, hitvány hatvanhetes, hazafiatlan labanc, mint ahogyan gondoltuk. Bocsánatot kérek.

Sándor erre felkapta a fejét.

— Én most is állok a becsületszavamat. Győzni fogunk, ha az egész világ össze fog is a központi hatalmak ellen. Nem erről van szó. Csak arról, hogy puritán élet, három tál étel és a többi már tőled függ, Klema, aki derék és okos asszony vagy és meg fogod engedni, hogy ezen túl vacsorára nem öltözünk át, nem szmokingban, hanem felmässig, tábori csukaszürke zubbony, azaz, ahogy vagyunk, szürke zakóban fogunk vacsorázni. A szmokingot csak akkor öltjük fel újra, ha győztünk.

»— Brávó! — kiáltotta Lajos.

— Háború! — dörögte Gyula és felhajtotta a teli csésze likórt. — Háború! — ezt a szót Gyula bácsi mindig úgy mondta ki, mintha ezzel mindennek megadta volna a végső magyarázatát.

Klema nevetett és sorra csókolta a három öreg fiút, akik meghatódva önmaguk felett úgy érezték, hogy kivették részüket a férfias küzdelmek hősi martíromságából.

II.

Másodszor a bolsevista forradalom alatt tettek ki magukért az öreg Péterffyek.

Az volt a helyzet, hogy az öregek naponta elmondták egymásnak:

— Lehet, hogy holnap már nem lesz, mit ennünk.

A Péterffyeknek nem volt kenyérjegyük, nem volt lisztjegyük és nem volt zsírjegyük. Pénzük sem volt. Vagyis nem volt semmiféle életük, mert az élet akkor jegyekből és utalványokból és fehérszínű bankjegyekből és igazolványokból állott, de a legtöbb embernek még ezek a jegyek sem tudták az éhségét lecsillapítani. Akinek pedig még jegye sem volt, az elkészülhetett arra, hogy hősi halált hal a szovjet-diktatúráért.

Sándor bácsi elhatározta, hogy a Péterffyek nevében megfogja üzeni a hadat a diktatúrának.

Az élet napról-napra tűrhetlenebb lett. Minden héten elvettek egy-egy szobát a Péterffyeiktől. A házat valósággal megszállták a vörös lakásbiztosok. Az öreg Péterffyek egész nap kártyáztak a hallban, de egyikük sem figyelt a kártya járására. Eleinte azt hitték, hogy csak néhány napi kalandról van szó, rá sem hederítettek a lakásból ki- és bejáró vörös katonákra. De mind jobban forrt bennük a düh s egyszer éjjel sokáig tanácskoztak a tüntetés, a bosszú, a kihívás módján.

Május közepén egy este mind a hárman szmokingban jelentek meg a vacsoránál.

Klema összecsapta a kezét.

— Megbolondultatok?

— Nem — felelt ridegen Sándor, aki ismét átvette a szónok szerepét. — De valahogy meg akarjuk mutatni, hogy más emberek vagyunk, mint a porkolábaink. Mások vagyunk, urak és magyarok, nemesek és gögösek és nem ismerjük a félelmet és a megalázkodást.

— Úgy van! — kiáltotta Lajos. Ide jöjjön ez a piszkos csürhe és próbálja megtiltani, hogy szmokingban fogyasszuk el estebédünket!

— Bolondok ezek, de igazuk van — dörmögte Gyula — és ezentúl szmokingban ülünk az asztalhoz, nem félünk az akasztófától.

És ettől fogva mindig szmokingban ültek az asztalhoz. A szomszéd szobának nem volt külön bejárata, hát az öreg urakon jártak keresztül a betelepedett kommunisták. Emiatt gyötrelem volt az öltözködés, mosakodás, borotválkozás. De Sándor mindig vigasztalta őket.

— Türelem, türelem, órák kérdése a megváltás.

Az ebédlőben pedig gúnyos és kihívó pillantásokkal mérte végig az idegeneket s minden áron fel akarta hívni figyelmüket fehér ingmellére és selyemkihajtós szmokingjára. Úgy viselte ezt a szerény polgári kabátot, mintha tábornoki Waffrock volna, tele kiténtetésekkel.

Amikor látta a csüggedt arcokat, magyarázni kezdte, hogy semmi értelme sincs a pesszimizmusnak. A komédia nem tarthat soká. A nemzet tudni fogja a kötelességét. Lám, a háborúnak is csak vége szakadt, vége lesz a forradalomnak is.

— Ez forradalom? — kérdezte gúnyosan Gyula — a francia forradalom, az forradalom volt.

— De annak is vége lett — vágta rá diadalmasan Sándor. — Becsületszavamra, napok kérdése az egész. Aztán jön a restauráció.

— Csak ne a Habsburgokkal és ne Béccsel — csattant fel Lajos és vérben forgó szemmel nézett Sándor szemébe, mint akiről feltehető, hogy újra nyakára hozza a Habsburgokat. — Bocsánatot kérek . . .

Sándor szelíden mosolyogva simogatta szürke selyemszakállát.

— Restauráció! Az állam, a nemzet, a társadalom, a faj, az erkölcsök, az élet, a pénz restaurációja. Hogy mi, öreg magyarok, Péterffyék és mások tönkrementünk? Majd visszakapjuk, amit a gazemberek kioltak a zsebünkből. A hadikölcsönkötvények megint annyit fognak érni, mint a háborúban. A pénz megint pénz lesz és Klema visszakapja a pénzét. Restauráció. Én is visszakapom a magamét. És a pénzemen visszavásárlom a régi birtokomat.

Sándor és Lajos helyeslőleg bólogattak.

— Restauráció — ismételte Gyula ezt a kedves, biztató és engesztelő szót. — Engem beosztanak az országos levéltárba.

Lajos is megszólalt:

— Engem a vármegyénél reaktiválnak a hetedik rangosztályba. De nem vagyok bolond, hogy holtig ott penészedjem az akták között. Nekem ugyan nem kell kastély, de egy kis házat én is építek magamnak. Az én házam fából lesz, az lesz a jó. Nyáron hideg, télen meleg. Nyolcvan holdon magam gazdálkodom.

Gyula felhőrpintett egy pohárka császárkörte pálinkát és melanholikusan megszólalt:

— Nem bánnék én semmit, csak vissza tudnám váltani kis kúriámat Máramarosban.

Sándornak is felcsillant a szeme.

— Én visszamegyek a Maros mentére. Öreg kastélyt veszek, kis belsőszéssel, angol kerttel, három hold szőlővel.

— Nekem nem kell kastély — vágott közbe Lajos. — Az én házam fából lesz, az a jó. Nyáron hideg, télen meleg. Nyolcvan holdon magam fogok gazdálkodni.

Sándor nem is hallotta, mit mond a másik. Ő ábrándozva folytatta a magáét:

— A stílusa Mária-Terézia-korabeli legyen, alul bolthajtásos szobák. Fehér, súrolt szobák, meszelt falak. A fő az, hogy az országútról szilfásor vezessen a nagykapuhoz. Nyílegyenesen. Ebből nem engedek.

Ezt Gyula is helyeselte.

— De az én házam felé fenyes allée vezet.

— Platánsor — vélte Lajos.

Sándor tovább ábrándozott.

— Ebéd után a méhesben szundikálok.

— Nem tudom, nem házasodom-e meg, a mindenségét neki! — fakadt ki Lajos túlömlő örömeiben.

Ez ellen Sándor tiltakozott.

Gyula is megjegyezte :

— Egy kutya. Annyi bizonyos, hogy a házaselet még a legényéletnél is rosszabb.

— A legényélet pedig még a házaseletnél is rosszabb — ellenkezett Lajos.

— Mind a kettőt kipróbáltátok, biztos, hogy igazatok van — tett köztük igazságot Sándor.

— Ellenben látod — szólt szelíden az öreg archivárius — ilyenkor, amikor ilyen szépen elbeszélgetünk, szívesen meginnék egy pohárka aszút.

— Én inkább magamhoz veszem Klemát és a lányát — szólt közbe hirtelen Sándor. — Megérdemlik.

— Hohó ! Azt majd csak bízzátok rám ! — tiltakozott Lajos. — Klema és Micike nálam laknak a nagymamával együtt . . .

— Pedig én szerettem volna őket megbecsülni — jegyezte meg félénken Gyula.

A három Péterffy elfeledkezett kommunizmusról, vörös katonákról, Habsburgokról, szmokingról és mindenről, ami van vagy volt, megtelt a szívük szeretettel, bizakodással ábrándokkal és csak három szép fehér kúriát láttak messze, messze, az illúziók aranyos ködében : egyet Máramarosban, egyet a Maros mentén, egyet valahol a Dunántúl. Szép fehér kúria, az országútról nyílegyenes fasor vezet a főkapuhoz . . . Klema, a nagymama és a kislány kastélyról-kastélyra jár vendégségbe.

E pillanatban két bőrkabátos, posztóspikás, sárgacipős fiatal proletár ment át a hallon. Látszott rajtuk, hogy sokat ittak és nagyon vidám a kedvük. Egyikük megállt a három öreg előtt és hangosan nevetett.

— Hej, miféle pincérek mulatnak itt? Pincér, pincér, Kelner, fizetni főúr — vihogott a berúgott suhanc és felkapta Lajos asztalkendőjét és az öreg úr hóna alá dugta. — Pincér, hozzon egy csáját !

Az öregek egymásra néztek. Az arcuk megvonaglott s látszott, hogy nem bírják tovább. Gyula nem tudott mást a torkán kipréselni, csak ezt az egyetlen szót :

— Nono.

Sándor elképedve dadogta :

— Becsületszavamra . . .

Ennyi volt az egész, de szívszaggató volt, ahogy megnémult dühükben vergődtek. Csak Lajos, a kövér, vörö sarcú, vérmes, asztmatikus Lajos hörgött rettentően :

— Bocsánatot kérek . . .

Felkapta az asztalon levő borosüveget és azt a vörös fickó felé dobta. Az üveg nem talált. Nekirepült a falnak és száz darabra tört.

Erre mindnyájan felugráltak és egymásnak rohantak. Csak Lajos maradt mozdulatlan. Ott maradt ülve a széken, hátralendült karral, úgy, ahogy az üveget elhajította. Rémitő volt ez. Ott ült mereven, nyi-

tott szemmel, egy percig mozdulatlan. Aztán hátrahajolt a felső teste és megfeszült a karosszék támláján. Mindenki odanézett és mindenki szívében megfagyott a vér. Lajost agyvérzés érte a szörnyű indulatban. Szmokingos melle kidagadt és az asztalkendő a térdére esett. De fehér inge vakított, mint a hó.

Surányi Miklós.

RÉT-KASZÁLÁS.

A magyar rétek kaszálása most folyik.

Olyan, mintha virágtengert kaszálnának. Derékig járok a fülengerben. Hányféle virág van?

Piros jecske-szekfű. Fehér bokrétás margaréta. Aranysárga boglárka. Rezgő fű...

Nem ismerem a virágneveket. És ez talán sohse fáj jobban, mint most.

Nem tudom néven szólítani ezt a sok kicsi piros-kék-sárga bíborcsodát, ami a fű között ragyog. Annyi kék finom hírharangot...

Mögöttem már haladnak a kaszások. Rendbe hull ez az élő-szép virágszőnyeg. Futnom kellene előre és leülnöm közöttük. Hallom a kaszafenést...

Valami átsuhan a virágok fölött.

Mi rezg át sejtelmesen? Mi remeg? Mit éreznek halott-haloványan? A halál szelét?

Virágszítvecskéik dobognak és ők valami örök-tudal sejtelmébe jutnak pillanatra. Zűrzavaros, kábult álmérzés köde felszakad és eszükbe villan a Rendeltetés. Talán fáj is nekik a sors. Mert a fájdalom a legtöbbször, a legfontosabb, legnagyobb; az örök cél és céltalanság velejárója. És szent.

Látom — pillangók cikáznak át a rét fölött — sokfélék, sokszínűek. És végigcsókdossák maguk a virágokon. cikk-cakkban. Mintha súgnának valamit nekik. Szerelmet? Titkot? Boldogságot? Sietve mondják el az üzenetet, mint az emberek, száj fölhöz hajolva és azzal tovább rohannak.

Tovább rohannak, mert valóban — sietni kell.

Futni előre. Be kell tölteni a Rendeltetést.

Az Idő szárnyal. Föltüntek már mögöttünk a kaszások. Rendbe hull életünk virágos napja is.

Ember! — nézz szívedbe gyorsan. Ha arra vagy elhívalva, hogy másokért küzd — szenvedj: — csak szaporán, az útról le nem térhatsz. Ha sorsod mást jelöl: csináljad.

Kötözz sebekel, enyhíts fájdalmakat. Simogass, csókolj, szeress. Vagy vigyed kereszted az emberek sokasága között. Nincs perc elveszíteni való.

Már hallom a kaszafenést. Mögöttünk közeledően hullnak a rendek. És mi állunk földbegyökerezetten. Bartalis János.